

JUHÁSZ GYULA EGYETEMI ÉVEI

A szegedi irodalomtörténeti »iskolának«, amely éppen egy évtizede munkálkodik Juhász Gyula életművének feltárásán, egyik legtehetségesebb és legszorgalmasabb tagja Grezsa Ferenc, akkoriban még egyetemi hallgató, ma a nagy múltú hódmezővásárhelyi Bethlen Gábor gimnáziumnak 32 évesen is nagy tekintélyt szerzett, rátermett igazgatója. Diákként részt vett Juhász Gyula összes verseinek anyaggyűjtésében, tanári szakdolgozata a költő máramarosszigeti tartózkodásáról olyan színvonalat ért el, hogy változtatás nélkül megjelenhetett az *Irodalomtörténeti Közleményekben*, bölcsészdoktori értekezése pedig — *sajnos öt éves késéssel!* — most önálló könyvvevskében látott napvilágot az Akadémiai Kiadó *Irodalomtörténeti Füzetek* sorozatának 44. számaként.

Annak az épületnek, amely közelesen Juhász Gyula egész életrajzát adja, jelentős építőfeleme a mostani tanulmány: a máramarosszigeti tanárkodás előtti négy évet, a költő egyetemi esztendeit (1902—1906) vizsgálja. Csaplár Ferenc, Ilia Mihály, Szalantai Rezső és mások részmonografiáiból így áll össze Juhász Gyula részletes életrajza és életművének beható elemzése. A maga szűkebb területén Grezsa dolgozta *mintaszerű alapos sággal és hozzáértéssel* éppúgy elvégezte ezt a munkát, mint például a szakolcai évek feltárásával Szalantai Rezső. Működésük mégis eltér: Szalantai Rezső a szépirodalmi kétség is munkál, Grezsát a »szegedi iskola« tényfeltáró hajlama készíti sajtóságos szerkezetű és módszer kialakítására. Bizonyára vannak, akik vitatják ezt, s nem is alaptalanul úgy vélik: az életút, a világnézeti kép és a költészet ilyen elválasztása merev, hiszen élet és líra, líra és eszmévilág egyetlen folyamatban, kölcsönhatásban alakul, fejlődik. Tetszetős igazsága ellenére is úgy véljük, az *irodalomtörténeti elemző munkánál hasznos ez a hipotetikus elkülönítés*, célra vezet e szempontok viszonylagos önállóságát elismerő tárgyalási mód. A kölcsönös utalások és a végső summás kellően biztosítják, hogy a mozaikokból *egységes kép* bontakozhassék ki az olvasó, az elmélyült tanulmányozó előtt. Nehezen is képzelhető el világos, áttekinthető szerkezet, logikus fejlődésrajz e három nézőpont folytonos, együttes érvényesítése esetén.

Az ifjú Juhász Gyula, amikor 1902 őszén fölkerül a pesti egyetemre, a népi-nemzeti iskola híve, a család vallásos hagyományainak letéteményese, a kurucos ellenzékiesség tisztelője. Az új környezet, az egyetem, a Négyesy-seminárium, a szűkebb baráti kör (Babits, Kosztolányi, Oláh Gábor, Zalai Béla, Mohácsi Jenő), a kort lehelő új könyvek, a színház varázsos világa — átgyúrják az ifjú költő lelkét. A *modernség és magyarság* összeütközésének lesz nemcsak meggyőződöttje, hanem harcosa is lírájában és a diáklapokban (*Virágjakadás*, *Tűz, Egyetemi Lapok*), majd 1903-tól kezdődően a Szeged és Vidékében. Az *Új Szabadban*, s másutt is, ahová publicisztikai tevékenységének kezdetén írogat. *Ady nagyságának első fölisméri* között őt kell említenünk! Új eszményképei, ha ma már történelmi érdemük is, a maguk idejében szintén a konzervatív hagyományok guzsainak szagatái voltak: Nietzsche, Tolstoj, Ibsen, Heredia, Wilde, Ruskin s a többiek, a modern gondolkodás és költészet úttörői. Juhász már ekkor — nem minden küszködés nélkül — a hagyományok és a friss hatások párosítottjának, összekeverőjének mutatkozik. Szilárdan állt a magyar földön, Ady ugarán és Móricz világában, s ugyanakkor befogadta a haladtabb polgári szellem szabadgondolkodó, radikális mozzanatait is. *Itt gyökerezik későbbi szerepe a Holnap körül, sőt tevékenysége a két forradalomban, majd a munkásmozgásban az ellenforradalmi rendszer idején.*

Greza kitudó tanulmánya, ha pár apróbb kérdés megítélésében másképp látunk is, alapvető munkája a Juhász-irodalomnak. Kár, hogy függeléké, melyben kiadatlan dokumentumok és életrajzi mutató volt, kiadói meg gondolatokból, kiharadt. Fölösleges volt viszont a végén a jegyzet, amely érthetetlenül mentegeti, a kései megjelenés miatti avulástól tartva szükségtelenül kibővíti a munka értékét.

TÖMÖRKÉNY AFORIZMÁI

Két éve adhattunk számot a *Tömörkény ipari szak-középiskola* diálmunkáinak első termékéről. Tavaly meglepődéssel láttuk, hogy észrevételeinket megfogadták, olyan könyvet bocsátottak útra, mely egyszerű irodalomtörténeti érték is. Harmadik kiadványuk még tovább megy ezen az úton: amellett, hogy *bibliofil csemege*, hasznos szolgája a szegedi irodalmi örökség ápolását, az iskola névadójának, Szeged klasszikus elbeszélőjének megszeretettetését. E sorok írójára különösen örül, hogy tolmácsolhatta *Móra ötletét*: ki kell emelni a Tömörkény-művekben fölhalmozott bölcs mondásokat, axiómákat, szólásokat, közmondásokat, s az író új oldaláról, az *aforizma magyar mesterként* is bemutatni. Ennek gyümölcse az izléses kötetű kis kötet, mely »A gondolat felénk madár« címmel a magyar szakos tanárok gyűjtőmunkájának, a diákok grafikai szakköre tipográfiai tevékenységének, a Szegedi Nyomda Vállalat vezetői közreműködésének eredményeként majd száz lapon ontja az író szellemes, találó; emberi gyaroltságát, korabeli társadalmat enyhe gúnyal kiemelgető, mindig mélyen emberi és bölcs, szállóigévé emelkedő mondásait.

Tömörkény művészete a népből táplálkozik; ezt meg erősíti aforizmáinak sokra is. Szentenciái gyakran közvetlenül a parasztság szájhagyományából valók, s a »maga csinálmányai« is többnyire alig különböztethetők meg a népből: formájuk is, látásmódja is a paraszti. Azonosultak, ezt tükrözik érényeivel, horizontunk szűköségével egyetemben. A közmondásokban — ezt bogozgatta az első magyar filozófus, Erdélyi János, de nem véletlenül a népiség és realizmus szovjet író-képviselői, Gorkij és Solohov is — a nép eszejárását, eredeti bölcselét kell keresni. Tömörkényben szintűgy megtaláljuk ezt, mint a néphagyomány kis műfajaiban, a szólásokban és közmondásokban.

A gyűjtőmunka lelkes szervezője, a kötet összeállítója és a bevezető tanulmány írója, Rully János volt. Dicséret illeti a közös munka minden résztvevőjét, különösen a kötet szerkesztőjét és a fejezeteket elválasztó lapok stílusos grafikát készítő Kopasz Mártát.

Ernyők a csatakos utcán. Hosszú, fémes nyelük

vilán a neonfényben. Az egyik narancsszínű, fekete csíkokkal a másik négerbarna. Az értelmiségi klub bejárata előtt megrázódnak, ernyedten húzódnak össze.

— Puszi lányok — a kerek fejű bank-füű éppen most ért a lépcső aljára. Kockás felöltőjének két begombolatlan szárnya lebeg utána — Akár meg is fordulhattok.

— Kikészült a te? —
— Az nem. De valami pedagógus paláver van.

A lányok összenéznek. Vibráló, ingerült pillantást váltanak. Hát akkor hova? A Marcipánból jöttek, nincs már ott senki érdekes.

— Gyertek velem a Marcipánba — mondja a bank-füű. Tenyerével végimsimint kifogástalanul sima, oldalt választott frizuráján.

— Onnan jövünk — válaszolják egyszerre.

— Kik vannak?
— Már csak a vén tyúk az új papagálykalapjában.

— Dögvész — morog a fiú. — Hát akkor?

Az egyik lány magasabb és valamivel szőkébb, mint a másik. De leginkább törökös selyemkendőjéről lehet megkülönböztetni.

— És odafönt?
Bankfüű előveszi a cigarettát, tüzet kér. Neki is van öngyújtója, de így érdekesebb. A kevésbé szőke gyufát lobbant, felé nyújtja. A fiú megfogja a csuklóját, tartja a lángot. Ezzel eltelik néhány másodperc.

— Odafönt? Á, csupa unalom.

Elnéznek egymás mellett.

— Én azt mondom, menjünk, majd kifestjük őket.

A szőkébb energikusabban a lépcsőre pattan. Magával rántja barátját is. Bankfüű vállat von, csetint a nyelvével — nem bánom. Előbb a nagyterembe nyitnak ajtót. Ott tényleg illedelmesen, ölbe ejtett kézzel jól fésült tanárnők üldögélnek. Hátrább néhány férfi, ezüst halántékuk alatt cigarettafüst párázza a szemüveget. Az emelvényen kopaszodó öregúr okos szavakat tagol. Száját minden új mondat sarkig feszíti, harminc-éves katedraműt artikulálja a hangokat.

— Duma — mondja a szőkébb, s gyorsan csukja az ajtót. A kisebbik megborong.

— Zsuzsi néni ott ült az első sorban.

Bankfüű picit ásit.

— Az ki?
— Osztyálfőnököm volt.
— Kellemes vizontlátás.
— Nem mondhatnám.

A tv-szobában néhányan lézengenek. A gépet pianóra kapcsolják, ne zavarja az előadást. A büfés lánya csörgeti hasig erő láncait.

— Tibi? — kérdezi a szőkébb melegeken. A büfésnény dudol valamit, annak az ütemére ringatózik. Széles csipője úgy tartja felsőtestét, mint tojástartó a lágytojást. Fejével nemet int.

— Pedig ma nem játszik.
Bankfüű elveszi a kabátokat, elhelyezkednek.

— Te már csak a színészekért jársz ide?
— Tibi rendes fiú, ne bántsd.
— Ki bántotta?
A tv-ben is duma. És ez a fél hangulatvilágítás. Ki tudja, mikor unják meg odakint. Az idő meg telik.

— Láttad Bodzát? — kuncog a kisebb. — Én azonnal észrevettem. Ha nem figyel magára, szörnyen bamba képet vág.

— Bodza — legyint a szőkébb — az is csak tanár.

— De azért más.
— Ha kettesben marad velünk, mindjárt nevelni kezd az embert. Hogy mit szól a mama, bírom-e az italt, meg ilyenek.

— Csak kíváncsi.
— Hülyén táncol. Kidugja a fenekét.

Új arc tűnik föl az ajtóban. A festett szempillák alól csodálatosan kék tekintet szalad szét a szobában. Bankfüűt fölvilanyozza a kabátból kibomló mellek előre meredő csúcsa.

— Szabadnapos ma? Nagyszerű.
A lány szinte ráéjt a kabátot, de keresztülneve rajta.

— Tibit keresi — súgja a szőkébb. — Mindet utána eszi az avas.

— Téged is.
— Az más.

Aztán még szállingóznak. Néha elkapnak valamit a tv-ből, de inkább egymást nézik meg a falakat. Odakint fölbomlik a csend. Az öreg mult megelégtelte a dolgot. Mérsékelt taps, fegyelmzett krakogás. Legtöbben síntnek a fogaskhoz. Bodza meglátta a lányokat, mikor benyitottak. Hamarosan átszivarognak, és lecsapnak a magnóra. Nem érdemes itt maradni, valamennyik rászervuszol, s a tisztos kollégák megbotránkozniak. De azért marad. Még beszélget is a kartársnőkkel. A színvonalas előadásról, a szemléltetésről, Kiss Anna VII. osztályos taruló botrányos viselkedéséről.

Férjek érkeznek, rokonszenvesen öszülök és szemügyesek. Ugy látszik néhányan szórakozni jöttek ma este, elvégre szombat van. Egyébként nem járnak az értelmiségi klubba, isten tudja miféle hely ez. Nőtlen fiatal emberek kétes hírű lányzókkal ismerkednek benne. De ha már végül hallgattak egy unalmas előadást, ezt a helyet is megnezik maguknak. Megisznak egy duplát, talán táncolnak is. Kikapcsolódnak. A szemfüles kis Aradiné máris fölfedezte a magnót. Körülugrálja, körültapiskolja, tangót kéri a büfésből.

Jón a két szőke, a bank-füű, a nagy mellű presszós-kislány meg a büfés lánya. A tanárnők megdermednek, mindenki őket nézi. Szájuk mellett hirtelen bevesődik a szigorránc. Ahogy Bodza végigpillant rajtuk, valamennyiük arcán fölfedez. Két rövid, egyenes ránc, furcsán lebigyeszli a szájak sarkát. Egyszerre megöregsznek.

bőrük megfönynyad. A kis Aradiné izalmában pöszögni kezd. A lányok nem vesznek tudomást a körülöttük támadt nyugtalanságról. Egymás után káposzkodnak föl a bárzsekekre. Rövid szoknyájuk megfeszül a combjukon, látszik a harisnyatartó gombja, s a nadrág vonala.

— Pardon — biccent a presszós-kislány, mert hatalmas mellével megbökte a fekéteért sorakozó Aradit. Aradi félrehúzódik, feleségére sandít.

— Miféle hölgyek ezek? — kérdi Aradiné kótlóstyúk-pityegéssel Bodzától. Bodza szája remeg a nevetéstől.

— Tviszt kislányok — válaszol egykedvűen. — Mindig itt tanyáznak. Az a szőke például tanítványunk volt.

— Hozzánk járt?
— Bizony, két évvel ezelőtt.

— De én nem tanítottam — szabadkozik Aradiné. — Egészen biztos, hogy nem tanítottam.

A büfés végre előkotor egy mérsékelt szalagot. Spanyol tangóval indul a zene. Aradiné védelmet talál az ura karjában. Mások is táncolnak. A tviszt kislányok erősen megülik a bárzsekeket, fújják a füstöt, a spanyol tangó nem érdekli őket.

— Lányok nem tudtok ultizni? — hangoskodik a bank-füű. — Vagy inkább szundizunk egyet?
— Hadd élvezzenek az öreglányok — mosolyog a kis szőke. — Elvégre szombat van. Holnap kilencig lustálkodhatnak. — Újjával megfricskázza a bank-füűs lányos arcát. — Meg kell érteni az ifjúszágot.

A nagy szőke már a hátával érzi, hogy Tibi közeledik. Nem fordul meg, de érzi. Tibi olasz típus, álla borotválkozás után is sötétkék marad, szemnedves fényben úszik. Hangja baritonba hajló tenor, nem simogat, inkább csiklandoz, ha megszólal.

— Nahát itt vannak az én kislányaim — öleli meg szinte egyszerre mindnyájukat. A lányok szájukat nyújtják, s ó külön-külön is végigcsókolja őket. Csak a büfés lánya bámul irigyen, az anyja épp most nyomott a kezébe két adag virslit.

— Tibi, igazán — nyafog a nagy mellű. — Olyan későn jöttél.

— Egyenesen Pestről, fiacskám. Egyenesen...
— Hát ez meg kicsoda?
A lány két melle között lilaköves nyakdízis lóg. A bonviván fesztelenül babrálja, nézegeti. A tanárnők rajta tésa egyre a büféasztal körül imbolyg. Két-három pár táncol a parketten, Aradiék szedelőzködnek. Bodza fögugrik. Ezt az egyet hadd lássák még, legyen teljes a felháborodás. Mellkasa tágul, izmai feszülnek. Megbotránkoztatni! — ragyog a szeme. — Megbotránkoztatni a kartársakat! Mérföldes csizmákban lépdel a bárpult felé. Féltenyerén elfér az értelmiségi klub, valamennyi kagylófotel-

FENÁKEL JUDIT:

Szombat este

rányílt, lesújtó pillantásokat. Felhúzódnak a vállak, kesztyűk tapadnak a kilincsrre: el ebből a fertőből! Megbotránkoztatni — egy perccig, egy pillanatra föléjük kerekedni, és aztán... mindegy.

— Szia, lányok!
A lányok meg se fordulnak. Tibi, az elragadó bonviván udvarol nekik. A kis szőke meglepetten végigméri:
— Szia, mit kiabálsz, ittál?
— Szia, lányok! — kiáltja még egyszer hangosan, tagoltan. Így szokta mondani azt is: »a dolgokat perspektivikusan kell néznünk«. Aradi kezében megmered felesége kabátja. Aradiné szája akkorára töpörödik, mint egy cseresznyemag. Remegve illeszti enyhén dauerolt frizurájára a szolid kis kalapot.

— Nahát, ez mégis...
— Szia, lányok! — rikkantja harmadszor is Bodza István. És utoljára. Ez a kiáltás kiszívott belőle minden energiát. Gyűröttten esik a fotel-

(Horváth Mihály rajza)

ba. A lázadás megtörtént. Aradiné túsarka magasra veri odakint a pocsolját.

Azért még maradtak bent is. Bodza magányosan üldögél, a kartársi hátaék szikáran merednek előtte. Csupa köszikla.

A moziból most érkezik az újabb szállítmány. Egy-két színész pulóverben, tarka sálakkal. Tejszőke fodrász-lány, pelyhes képű kislány a tánckarból. Bodza ismeri valamennyit. A fodrászlányt másfél évvel ezelőtt elviselhetetlenül csúnyának találta. Premierjén még csatakosan lógó barna hajjal jelent meg, arcát pörsenészek tüzdelték. A pörsenészek elmúltak, haja kiszőkült azóta. Régi csúnyaságát már csak előreugró alsóják hordozza, azon nem segített a barátnői kozmetika. A vén tyúk is átszivarogott a Marcipánból. Csörögnek rajta a karperecek. S a szokott társalgás, zöld harisnyáról, a városok szörzészéről, párizsi utazásról. Bankfüű csatogtatja az öngyújtót. Műanyagnyelű kis pisztoly az öngyújtója, tavaly nagy feltűnést keltett vele. Most már nem nagy szám, senki se figyeli.

Nagy szőke ásit, mert Tibi a presszós-lánnyal foglalkozik, s a kis szőke lezökken Bodza mellé.

— Mi van, öregfiú?
— Hány éves vagy? — kérdezi Bodza.

— Tudod, hanyadszor kérdezted?
— Nem tudom.

— De én megszámoltam. Ma éppen hatodszor.
— Lehet.
— Egyébként hatodszor is tizenhét.

Nagy szőke kezdte az ásitást, és most terjed, terjed tovább. Bodza szája elé kapja a kezét, kis szőke viszont teli szájjal ásit, szegyevente-nül.

S akkor a szolid hangokból, együgyű foxtrottkből összeférelt magnósbal végén — ki tudja honnan tévedt oda — beléugor a zenekar: »Ugye te is akarsz, ugyanúgy, ahogy én.«

— Ez az — kiáltják a bárpultnál hárman is. Nagy mellű presszós-lány leugrik a székről, hátrafelé közelíti a parketthez, s húzza magával Tibit. Megkezdődik a szertartás. A lány cipője csusszan, két térd összekacsint. — Ugye te is akarsz, ugyanazt, amit én...